

HÄRÄNTAPPOASEEN ALLUN PERHEISIIN LIITTYVÄ TUNNE-ELÄMÄ

Pauliina Leminen
Kandidaatintutkielma
Kirjallisuus
Musiikin, taiteen ja
kulttuurin tutkimuksen
laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2022

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Pauliina Leminen	
Työn nimi Häräntappooseen Allun perheet ja tunne-elämä niihin liittyen	
Oppiaine Kirjallisuus	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Syksy 2022	Sivumäärä 22
Tiivistelmä Kandidaatintutkielmani kohdeteoksena on Anna-Leena Härkösen kirjoittama <i>Häräntappoose</i> (1984). Tutkimukseni keskittyy selvittämään, millaisia emootioita romaanin päähenkilössä, Allussa, ilmenee liittyen hänen perheisiinsä ja kuinka ne ilmenevät kerronnassa. Hyödynnän tutkimuksessani kognitiivista narratologiaa, Keenin (2011) emootiojakoa sekä Hännisen (2000) väitöskirjassaan esittelemää sisäisen tarinan käsitettä osana tutkimustani.	
Asiasanat tunteet, emootiot, kognitiivinen narratologia, sisäinen tarina	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
	1.1 Kuka Allu on?	
	1.2 Tutkielman aihe: <i>Häräntappoaseen</i> (1984) Allun perheet	
	1.3 Tietoa kohdeteoksesta	
	1.4 Lyhyesti teorioista	
	1.5 Aiempi tutkimus	
	1.6 Tutkimukseni tavoite	
2	KOGNITIIVINEN KIRJALLISUUDENTUTKIMUS JA EMOOTIOT	4
	2.1 Kognitiivinen kirjallisuudentutkimus	
	2.2 Miten tutkin?	
	2.3 Kerronta ja dialogi termeinä	
	2.4 Tarinallisuus ja sisäisen tarinan käsite	
	2.5 Tutkimusmenetelmä	
3	ALLUN PERHE	7
4	SUKULAISPERHE TAKKISET	10
5	SISÄISEN TARINAN NÄKÖKULMA	13
6	PÄÄTÄNTÖ	15
	Lähteet	17

1 JOHDANTO

Ensiksi on hyvä lähteä liikkeelle siitä, kuka kandidaatintutkielmani otsikon Allu oikein on. Allu on Anna-Leena Härkösen kirjoittaman *Häräntappoaseen* (1984) päähenkilö, yläasteelta valmistuva nuori mies, jonka tunne-elämää tässä tutkielmassa tarkastelen.

Kandidaatintutkielmani aiheena on *Häräntappoaseen* (1984) Allun kaksi perhettä: äidistä ja tämän miesystävästä koostuva perhe sekä Takkisen sukulaisperhe, missä Allu romaanissa kuvatus kesänsä viettää. Tarkemmin tarkastelen Allun tunteita liittyen näihin kahteen perheyksikköön sekä niitä kerronnallisia keinoja, joilla Allun tunteet tuodaan ilmi tekstissä. Raamina tekemälleni analyysille toimii tarinallisuus liittyen Alluun kertojana, ja kuinka tunteet näyttäytyvät tässä yhteydessä. Ohjenuorana tarinallisuuden kehykselle käytän Vilma Hännisen (2000) väitöskirjaa *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. *Häräntappoase* (1984) toimii tutkielmassa kohdeteoksenani.

Häräntappoase (1984) on Anna-Leena Härkösen nuortenromaani, joka kertoo peruskoulusta valmistuvasta Allusta. Hienot kesälomasuunnitelmat kavereiden kanssa ulkomailla oleilusta vaihtuvat heinäsavottaan sukulaisperheen luona Allun äidin ansiosta, mikä luo romaanin alussa pääkonfliktin Allun ja tämän äidin välille. Allulla ei ole isää, vaan isähahmon kaltaisena toimii äidin uusi mies, jota Allu ei kykene täysin ottamaan vakavasti. Maalla Allu tapaa myös Kertun, ja nuorten välisestä suhteesta tuleekin romaanin käännekohta Allun suhtautumisessa maalaiselämään. Koska romaani on kerrottu Allun näkökulmasta, syntyy tekstiin narratiivinen ote Allun selittämien takaumien kautta. Kertomuksen takaumat ovat suurilta osin Allun muistoja, jotka selittävät nykyhetkeä ja Allun tunne-elämää.

Romaani on kerrottu Allun näkökulmasta, mikä osaltaan johti haluuni tutkia nimenomaan Allua ja hänen mielenliikkeitään. Tässä tutkielmassa hyödynnän kognitiivisen kirjallisuudentutkimuksen, ja vielä tarkemmin, kognitiivisen narratologian osa-alueita. Katriina Kajannes (2000) kuvaakin fiktiivisten henkilöiden kognition kuvausta tärkeänä osana teoksen kognitiivisuutta. Tähän hän liittää nimenomaan teoksen henkilöiden tavat havainnoida ja tulkita asioita, mikä on tutkimukseni ytimenä Allun tunteiden kuvauksessa ja analysoinnissa. Nojaudun tässä tutkielmassa pitkälti David Hermanin ajatuksiin kognitiivisesta narratologiasta, joka on myös pääteoria, jota tulen hyödyntämään. Mitä tulee

kognitiiviseen narratologiaan, voidaan pääajatuksena pitää tutkimuskentän kiinnostusta mielentilaan, kykyihin ja taipumuksiin, joiden voidaan katsoa antavan perustan kerronnallisille kokemuksille (Herman 2013). Kognitiivinen narratologia kuuluu jälkiklassisen narratologian osastoon (Herman 1999; Alber & Fludernik 2010, Hermanin 2013 mukaan).

Anna-Leena Härkösen *Häräntappoaseeseen* (1984) liittyvää tutkimusta löytyy jonkin verran, ja pitkälti nämä tutkimukset liittyvät tekstin tasolla tapahtuviin asioihin. Finnan kautta etsiessä huomasin löytyneissä opinnäytetöissä jaon sen suhteen, milloin ne on julkaistu: suuri osa tutkimuksista oli julkaistu 1990-luvulla, mutta myös 2010-luvulta löytyi *Häräntappoasetta* (1984) käsitteleviä opinnäytetöitä. Suurin osa töistä oli pro gradu-tutkimuksia: Anna Brannströmin (2013) “ ‘Synkkä kuin sardiini siivouspäivänä’: kielikuvat romaanissa *Häräntappoase*”, Päivi Taavon (2011) “Ekspressiiviverbeistä Anna-Leena Härkösen romaanissa *Häräntappoase*” ja Riitta Soinisen (1993) “Kielellinen vaihtelu ja sen tehtävät Anna-Leena Härkösen romaanissa *Häräntappoase*”. Pari tutkimusta käsitelivät teosta siitä tehtyjen käännösten näkökulmasta, esimerkiksi Tiia Alangon (2000) pro gradu- tutkielma käsittelee *Häräntappoaseen* (1984) saksankielistä versiota ja Maija Leppäniemen (1999) pro gradu taas ruotsinkielistä.

Tutkimukseni tavoitteena on laajentaa kirjallisuudentutkimuksen analyysin mahdollisuuksia ja tuoda mukaan psykologian osa-alueita, tämän tutkimuksen suhteen siis tunteet ja niiden analyysin. Oma kiinnostukseni fiktiivisten henkilöhahmojen sielunelämään on aina ollut läsnä, joten näkisin vastaavanlaisella tutkimuksella olevan mahdollista johdattaa kirjallisuudesta kiinnostuneita nuoria kirjallisuudentutkimuksen pariin suhteellisen maanläheisellä tavalla, kuten itsenikin kohdalla. Tarkoitukseni on myös osallistua keskusteluun kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen kentällä ja ottaa osaa nuortenkirjallisuuden analyysiin omalta osaltani. Tutkimukseni relevanssia perustelen *Häräntappoaseen* (1984) saavuttamalla klassikkoasemalla ja ajankohtaisuudellaan. Romaanista tehtiin vuonna 2021 uudenlainen sarjaversio, jossa Alpon roolia näytteli miehen sijaan nainen. Sarjassa Alpo eli Alexandra kamppailee sukupuoli-identiteettinsä kanssa ja tämä tuokin tarinaan uuden näkökulman. (Jokinen 2021.) Vaikka uudemman

sarjaversiönkin julkaisusta on nyt jo parisen vuotta aikaa, todistaa se silti mielestäni sen, että Härkösen luomalla tarinalla on edelleen mahdollisuus saavuttaa uutta yleisöä.

2 KOGNITIIVINEN NARRATOLOGIA JA EMOOTIOT

Hyödynnän tässä tutkimuksessa kognitiivista kirjallisuudentutkimusta ja sen näkökulmia, joskaan tekemäni analyysi ei tulekaan rajoittumaan pelkästään sen piiriin, vaan tulee myös käyttämään narratologian osaston termistöä. Kognitiivinen kirjallisuudentutkimus heijastaa ihmisen kykyä ja tahtoa kerätä tietoa todellisuuden eri puolista (Kajannes 2000, 53), ja koska kognitioanalyysiä käytettäessä on erityisen hyödyllistä tutkia nimenomaan kerrontaan liittyviä tekijöitä, ovat tutkimukseni kannalta tähdellisimmät tekijät nimenomaan dialogi, takaumat ja upotukset. Kajannes alleviivaa myös kognitiivisen tutkimuksen merkitystä fiktiivisten henkilöiden analyysin kautta nykykirjallisuudessa, mikä näkyy erityisesti henkilöiden havaintojen, tunteiden ja ajatusten synnyssä ja muovautumisprosessissa (Kajannes 2000, 57).

Keskeisessä osassa tutkimustani ovat tunteet eli emootiot ja se, kuinka ne ilmenevät konkreettisesti tekstissä kerronnan ja dialogin kautta. Emootioita voidaan kuvailla tunteiksi, joista niiden kokija on tietoinen, joiden aiheuttaja voidaan osoittaa ja emootion kokijan on mahdollista nimetä kokemansa emootio (Helle & Hollsten 2016). Haluan pitää analyysini kuitenkin psykologian elementtien osalta helposti seurattavana ja keskittyä kirjallisuusanalyysiin liittyviin tekijöihin. Tämän vuoksi tulen hyödyntämään Suzanne Keenin (2011) artikkelissaan esittämää emootioiden jaottelua ensisijaisiin ja toissijaisiin emootioihin: Ensisijaisiin emootioihin kuuluvat suuttumus, suru, pelko, yllättyneisyys, inho, halveksunta ja onnellisuus, kun taas toissijaiset emootiot voidaan jakaa moraalisiin ja sosiaalisiin emootioihin. Moraalisiin emootioihin kuuluvat empatia ja myötätunto ja sosiaalisiin nolostuminen, kateus, syyllisyys, viha ja miellyttävä johonkin kuulumisen tunne. (Keen 2011, 6. Ks. myös Saija Isomaan artikkeli, Helteen ja Hollstenin mukaan 2016.) Analyysiosuudessa tarkoitukseni on keskittyä *Häräntappoaseen* (1984) Allun emootioihin; etsiä niitä romaanin tekstistä, tunnistaa ja analysoida ne sekä hahmottaa tapoja, joilla tunteet ilmaistaan tekstin tasolla.

Tärkeimpiä analyysiini liittyvistä käsitteistä ovat kerronta ja dialogi, sillä ne yhdessä muodostavat sen kokonaisuuden, jota tulen tässä tutkimuksessa tarkastelemaan Allun emootioiden näkökulmasta. Dialogi merkitsee usein

keskustelua tai vuoropuhelua, jossa henkilöhahmot vaihtavat keskenään mielipiteitä ja ajatuksia (Nykänen & Koivisto 2013, 11). Osa *Häräntappooseesta* (1984) alleviivaamistani tunne-esimerkeistä ovat dialogia, mutta osa kuuluu enemmän kertojan sisäiseen puheeseen, tässä tapauksessa Allun. Näin ollen siis henkilöhahmojen välinen kommunikointi tapahtuu välillä konkreettisena vuoropuheluna, mutta toisinaan taas mielen sisäisenä tai mielten välisenä vuorovaikutuksena (Nykänen & Koivisto 2013, 43). *Häräntappoose* (1984) on kerrottu Allun näkökulmasta, jolloin kyseessä on minä-kerronta. Tällä tarkoitetaan kerronnan avautumista Allun kertojaminän kautta, mikä tapahtuu tämän esittämien kokemusten, ajatusten ja havaintojen kautta (Hosiaislouma 2003, 412). Analyysini keskittyy siis kerronnan osalta edellä mainittuihin tekijöihin.

Dialogiin vahvasti liittyen haluan ottaa myös esiin tarinallisuuden tutkimisen lähestymistapana, jossa hyödynnän Vilma Hännisen (2000) väitöskirjassa esittämiä ajatuksia tähän liittyen. Hännisen käsittelemistä työkaluista hyödynnän eniten sisäisen tarinan käsitettä, jonka hän määrittelee ihmistä ohjaavaksi tekijäksi elävän elämän draamassa. Tutkimuksessani hyödynnän sisäistä tarinaa osana Allun emootioiden analyysiä Hännisen esittämästä reflektiivisestä näkökulmasta. Tässä yhteydessä reflektiivinen sisäinen tarina on yksilön itsellensä kertoma tarina eli sisäistä puhetta. (Hänninen 2000, 22.) Psykologi Vygotskyn käsite sisäinen puhe voidaan määritellä äänettömäksi, yksilön itsellensä tarkoittamaksi prosessiksi, jossa vuorovaikutukseen pohjautuvat sosiaaliset ja yksilölliset merkitykset sitoutuvat yhteen (Hänninen 2000, 30). Käytän esitettyä teoriaa näkökulmana emootioiden analyysissä, sillä näen *Häräntappooseessa* (1984) esitetyn tekstin olevan suurilta osin Allun sisäistä puhetta, jossa hän esittää koettuja tapahtumia tarinan muodossa.

Aloitin tutkimusprosessini lukemalla *Häräntappooseen* (1984) ja alleviivaamalla tekstistä niitä kohtia, jotka soveltuivat tekemääni rajaukseen. Näihin kohtiin kuuluivat siis Allun kahteen perheeseen yhdistettävissä olevat emootioiden ilmaisut. Tämän kahtiajaon myötä jaan tekemäni huomiot tekstistä kahteen eri osioon sen mukaan, kumpaan Allun kahdesta perheestä ne voidaan katsoa kuuluvaksi. On hyvä ottaa huomioon, että ennen luku- ja alleviivausosiota tein rajauksen myös sen suhteen, millaisia asioita ottaisin mukaan alleviivauksiin: kohtien tulisi selkeästi joko

itsenäisinä osinaan tai konteksti huomioon ottaen liittyä Allun perheisiin ja sisältää emootioihin sisältyvää sanastoa. Mikäli nämä ehdot eivät täytyneet, en ottanut kohtaa mukaan alleviivattujen osioon. Kirjoitan kumpaankin perheeseen liittyvät alleviivaukset tutkimukseni analyysiosioon ja käsittelen jokaisen kohdan erikseen. Kiinnitän huomiota esimerkiksi käytettyyn sanastoon ja dialogiin. Jaan tekemäni alleviivaukset kahteen osioon sen perusteella, liittyvätkö ne Allun varsinaiseen vai sukulaisperheeseen. Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole kirjoittaa ylös aivan kaikkia alleviivauksia, vaan ottaa mukaan mahdollisimman monipuolisesti Allun perheyksiköihin liittyviä emootioilmauksia. Emootioihin liittyvien käsitteiden suhteen käytän Helteen ja Hollstenin artikkelissaan käyttämää Keenin (2011) emootioiden jakoa ensisijaisiin ja toissijaisiin, sekä toissijaisten jakoa moraalisiin ja sosiaalisiin emootioihin. Analyysissa tulen tunnistamaan emootioita nimeämällä ne mainittujen emootioiden mukaan, jotta tietty selkeys on saavutettavissa. Koska tarkoituksena on käsitellä myös kirjallisuusanalyysiin liittyviä tekijöitä ja tekstiä itsessään lainauksissa ilmeneviin emootioihin liittyen, tulen hyödyntämään myös kirjallisuusanalyysin käsitteistöä.

3 ALLUN PERHE

Mulla ei oo pienintäkään muistonhiventä mun omasta isästä, se kuoli ku mä olin kahden. En mä muista olleeni koskaan katkera siitä ettei oo ollu omaa isää. Sitä vaan ei oo ollu. Piste loppu. Mitä taas Pekkaan tulee... se on ku jäähtyny teekuppi. Mä en tunne oikeen mitään sitä kohtaan. Siinä ei oo mitään vikaa, se on vaan tylsä ja pyrkii mun suosiooni. Muistuttaa helkutisti Juri Lehtiniemeä. (H, 11.)

Häräntappoaseen (1984) kerronta tapahtuu imperfektissä päähenkilö Allun näkökulmasta. Koska Allu esittää kertomuksensa itse ollen myös osa tarinan maailmaa, voidaan kertojan määritellä olevan homodiegeettinen (Mäkikalli & Steinby 2013). Ensimmäisessä valitsemassani lainauksessa Allu kuvaa sekä biologista isäänsä ja tuntemuksiaan tähän liittyen, ja jatkaa kuvaustaan äitinsä uuteen mieheen Pekkaan liittyen. Tässä lainauksessa selviää Allun muistikuvien isästään olevan melko vähäisiä, niitä ei käytännössä juuri lainkaan ole, jolloin emootiotkin vaikuttavat pintapuolisilta ja vähäisiltä. Mitä taas tulee Allun isäpuoleen Pekkaan, ovat tuntemukset myös tässä lainauksessa vähäiset ja neutraalit. Allu kuvaakin Pekkaa jäähtyneeksi teekupiksi, ja kuinka ei oikeastaan tunne mitään häntä kohtaan. On toisaalta hyvä ottaa huomioon se, millaisia tunteita ja asioita yksilö ylipäätään ottaa esille, sillä tämä kertoo paljon heidän asioille antamistaan merkityksistä (Terävä & Böök 2018, 91). Tämän lainauksen tapauksessa kyseessä ei ole osa dialogia, vaan Allun kerrontaa, jota muut eivät kuule. Mitä tulee kerrontaan, on se tyyliään toteavaa. "Sitä vaan ei oo ollu. Piste loppu" (H, 11). Kyseinen osa lainauksesta alleviivaa tehokkaasti sekä Allun emootioita että suhtautumista biologisen isänsä puutteeseen. "Mitä taas Pekkaan tulee...se on ku jäähtyny teekuppi" (H, 11). Jatko taukonsa kanssa ennen teekuppikuvausta on yhtä lailla voimallinen luoden etäisyyttä Pekkaan. Lainauksessa Allu kuvaa Pekkaa melko suoraan juuri tässä kuvauksessa, kun tietoa Pekan persoonasta annetaan teekuppikuvauksen muodossa (Mäkikalli & Steinby 2013).

Mä oon pelänny sitä et Pekka ja mutsi pyöräyttäs penikan keskenään. Mua ei huvita ajatus jostain Pekan pikku kopiosta johon vielä yhdistys mutsin puhelahjat. No, mutsi alkaa olla jo liian vanha. (H, 55.)

Seuraavassa lainauksessa määritellään emootioksi pelko, jonka olemassaoloa Allu perustelee mahdollisella lopputuloksella: kopio Pekasta, joka puhuisi yhtä

paljon kuin Allun äiti. Pelon voidaan katsoa liittyvän johonkin edessäpäin olevaan uhkaan tai tilanteeseen (Lazarus 1991, Uusitalon 2006 mukaan, 113). Allun tapauksessa kyseessä oleva uhka olisi uusi sisarpuoli, joka mitä ilmeisemmin ei olisi kaivattu lisä Allun elämään. Lainauksessa pelko tuodaan esille jo ensimmäisessä virkkeessä verbin tasolla, mutta kontekstista voi nähdäkseni päätellä sen, ettei kertoja tässä tapauksessa tarkoita pelkoa halvaannuttavana tunteena. Emootioita avataan enemmän seuraavassa lauseessa, jossa puhutaan, kuinka Allua ei huvita ajatus jostain Pekan pikku kopiosta, ja tämä antaakin paremman kuvan Allun suhtautumisesta kyseiseen skenaarioon.

-Torvenkylällä? Missä helvetin kuudessa seki on? Joku olkikuukkelien kolo! Todella kätevää äiti rakas!

Mä ryntäsin kämppääni ja paiskasin oven kiinni. Ei kyllä tavallisesti kuulu mun tapoihin mut sillon mua tosiaan rasitti. (H, 59.)

Tämä lainaus on vaihteeksi osin dialogia Allun kerronnan sijaan, jossa Allu voimakkaasti kritisoi äitinsä päätöstä lähettää hänet kesäksi sukulaisperheensä luomaalle. Emootio on tunnistettavissa vihaksi Allun vahvojen sanavalintojen ja huutomerkkien käytön vuoksi. Yleensä viha liittyy niihin asioihin, joita yksilö pitää arvokkaina ja tärkeinä (Turunen 2004, Uusitalon 2006 mukaan, 114). Tässä tapauksessa Allu kokee kesäsuunnitelmiansa olevan uhattuina äitinsä luvattua lähettää Allun kesäksi sukulaisperheen luokse, jolloin Allun suunnitelmat eivät toteutuisikaan. Allun viha äitiään kohtaan purkautuu tarpeena poistua paikalta ja paiskata huoneen ovi kiinni. Tätä toimintoa Allu selittää toisaalta, ettei se tavallisesti kuulu hänen tapoihinsa, mutta sillä hetkellä tätä todellakin rasitti.

Mitä tulee Allun emootioiden analyysiin noin ylipäättään, on hyvä ottaa puheeksi tässä vaiheessa myös hänen ikänsä. Allu on valmistunut juuri peruskoulusta, eli iältään hän on *Häräntappoaseessa* (1984) noin 15-16-vuotias. Kinnunen (2011, 23) muistuttaa nuorten mielenterveyteen liittyviä tekijöitä käsittelevässä väitöskirjassaan, kuinka nuorten mieliala vaihtuu nopeasti, eikä nuori ole itsekään aina selvillä siitä mitä hän ajattelee tai millainen maailmankäsitys hänellä on. Tämä kuvaakin mielestäni hyvin lainauksen tilannetta, jossa Allu tuntuu itsekin olevan hämmentynyt käytöksestään.

Ja arvatkaa hävettikö kun juttu tuli ulos telkusta? Mutsia ainaki hävetti. Se oli kehuu jokaiselle joka viitti kuunnella että hänen poikansa esiintyy televisiossa. Sit koko Suomen kansa näki miten pieni kärpässienihattuinen poika mössötti koko ajan hartiat jäykkänä ja tuijotti maahan. (H, 66.)

Kyseinen lainaus liittyy Allun lapsuuteen, kun tämän päiväkotiryhmä otti osaa lastenohjelmaan. Lainaus alkaa Allun kysymyksellä "Ja arvatkaa hävettikö kun juttu tuli ulos telkusta?" (H, 66) Vallitsevaksi emootioksi niin Allun kuin hänen äitinsäkin kohdalla on tunnistettavissa häpeä, joka emootiona on erityisen tuskallinen, sillä se kohdistuu yksilön minuuteen ja koko persoonaan. Häpeä on arvottomuuden, mitättömyyden ja riittämättömyyden tunne, joka voi äärimmillään jopa kyseenalaistaa yksilön olemassaolon oikeutuksen. (Malinen 2005, Uusitalon 2006 mukaan, 110.) Päiväkoti-ikäisen Allun häpeä on oma lukunsa jo itsessään, mutta Allun kuvaus äitinsä häpeästä ja sitä edeltäneestä tapahtuman mainostuksesta ja kehumisesta syventävät näitä emootioita nähdäkseni entisestään.

Häpeää pidetään usein myös minäsuuntautuneena tunteena, ja sille yleistä on yksilön ajatus siitä, että muut pitävät häntä epäkelpona (Tangney 1995, Aaltolan 2019 mukaan). Analyysissäni häpeän käsitteen voi korvata myös nolostumisella, jotta emootioanalyysi olisi yhdenmukainen ja noudattaisi valitsemaani Keenin jakoa. Allun nolostumista tekstistä alleviivaa myös lopun kuvaus siitä, kuinka tapahtumaa kaiken lisäksi oli todistamassa koko Suomen kansa vastaanottimiensa äärellä. Erityisen vahvan nolostumisen kuvauksesta tekee Allun kuvaus itsestään pienenä kärpässienihattuisena poikana.

4 SUKULAISPERHE TAKKISET

-Eiköhän pojat vejetä vielä tuo toinen pelto saman tien?
Mä en heti tajua sitä vitsiksi. Sit mä avaan kuivan suuni ja räjäytän krahisevan käheän naurun. (H, 102.)

Pohdittaessa Keenin (2011) emotiojakoa, voi tästä lainauksesta löytää viitteitä sekä onnellisuudesta että miellyttävästä johonkin kuulumisen tunteesta. Kontekstiin liittyen on hyvä tiedostaa se, että kyseinen lainaus sijoittuu H:ssa heinätoihin sukulaisperhe Takkisten miesten kanssa, aurinko helottaa ja Allu tuntee edelleen suuttumusta äitiään kohtaan maalle lähettämisen takia. Lainauksen alussa Takkisen perheen pää Svante ehdottaa leikkimielisesti, että töitä jatkettaisiin vielä, ja väsynyt Allu ei heti ymmärrä tämän vitsailevan. Vasta tajuttuaan tämän Allu nauraa ja rentoutuu. Allun nauru lainauksen lopussa on selkein merkki tyytyväisyydestä nähdäkseni senkin vuoksi, millaisia adjektiiveja naurun kuvailussa on käytetty. Adjektiivit ”krahiseva” ja ”käheä” viittaavat pitkälti miljööseen ja heinäpellolla helteessä vietettyyn aikaan. Miellyttävä johonkin kuulumisen tunne emotionaalisena on myös erityisen osuva, sillä kohtauksena *Häräntappoaseessa* (1984) tämä on ensimmäisiä, joissa Allu alkaa vähitellen lämmitä Takkisten perhettä ja Torvenkylää kohtaan.

Oli yhtä aikaa hyvä ja paha olo. Taunon takia paha. Mä en oo luonteeltani kovin osaaottavainen, mut tollaset katkerat Taunot sai mut mieltiin mahdollisia apukeinoja. Mut mitä mäki sen hyväks saatoin tehdä. Ehkä joskus tarjota sätkä pari ja lämmintä kättä ja siihen se jäi. (H, 109.)

Seuraavan lainauksen kontekstiksi on hyvä mainita Taunon osuus *Häräntappoaseessa* (1984). Tauno asuu yhtä lailla Takkisten luona ja osallistuu tilan töihin rengin ominaisuudessa. Tauno on myös Lahja Takkisen poika. Allu kuvaa oloaan yhtä aikaa hyväksi ja pahaksi ja tarkentaa pahan olonsa johtuvan Taunosta. Allu ja Tauno ovat olleet saunassa ja Allu oli ottanut puheeksi sen, oliko Taunolla tarkoitus olla aina Takkisilla töissä, mikä oli saanut Taunon vetäytymään kuoreensa ja vaikenemaan. Keenin (2011) jaon puolesta Allun emotioiksi kyseisessä tilanteessa voidaan nimetä ensisijainen emotio suru, mutta vielä tarkemmin moraaliset emotiot empatia ja myötätunto. Vaikka Allu kuvaakin, ettei ole kovin

osaaottavainen, kokee hän kuitenkin empatiaa Taunoa kohtaan. Aaltolan ja Kedon kirjassa *Empatia: myötäelämisen tiede* (2018) empatia jaetaan useampaan kategoriaan: projektiiviseen ja simuloivaan, kognitiiviseen, affektiiviseen, ruumiilliseen ja reflektiiviseen. Allun kokemusta näkisin affektiivisen empatian refleктоivan parhaiten. Aaltola ja Keto kuvaavat affektiivisen empatian olevan läsnä tilanteissa, joissa yksilö on havainnut jonkin tunnetilan ja muodostanut sitä koskevan idean, minkä jälkeen se siirtyy kyseiseen yksilöön. (Hume 1969, 414, Aaltolan ja Kedon mukaan 2018.) Tiivistäen voidaan sanoa affektiivisen empatian olevan kokemusten ja tunteiden jakamista ja siirtymistä itseemme (Hume 1969, 367, Aaltolan ja Kedon mukaan 2018). Koska Allu toteaa olonsa olevan Taunon vuoksi huono, näkisin juuri sen vuoksi affektiivisen empatian olevan läsnä lainauksen esittämässä kohtauksessa.

Ja mä istuin sydän pamppaillen enkä voinut tehdä mitään. Musta tuntu niin ku mä oisin liimattu penkkiin. Sen verran mä pystyin että suljin radion. (H, 171.)

Tämän lainauksen edeltäneistä tapahtumista sen verran, että kyseessä on Allun kokemus järkytyksen tila, kun Svante Takkinen sai yllättäen sairaskohtauksen. Keenin (2011) määrittelemistä emootioista tämän lainauksen tilanteeseen sopivat parhaiten ensisijaiset emootiot pelko ja yllättyneisyys. Yllättyneisyys liittyy Allun tuntemuksiin liittyen Svanten äkilliseen sairaskohtaukseen, jota seuraa olotila Allun kuvaama olotila, jossa hän kuvaa kuin jähmettyneensä paikoilleen kykenemättä tekemään lähestulkoon mitään, paitsi lopulta sulkemaan radion. Voidaan ajatella tilanteen olleen Allulle jopa traumaattinen ottaen huomioon tämän käytöksen. Kaarina Määtän toimittamassa teoksessa *Tunteiden rakkaus ja rikkaus - avaimia tunteiden tulkintaan* (2006) Tuula Uusitalo toteaaakin ihmisen olevan traumaattisessa kriisissä erityisen altis esimerkiksi vihalle, häpeälle ja pelolle (2006, 125). Yllättyneisyyden lisäksi myös pelon emootio on Allussa läsnä kuvatussa tilanteessa.

-Valehteleminen pelastaa helvetisti asioita, mä sanoin.
Mua alko jotenki vituttaa koko juttu. Se oli kai mun asia mitä mä tein. Niitten vouhotus teki tyhjäksi ihan kaiken hienon. (H, 223.)

Tämä viimeinen lainaus edustaa kenties selkeiten Allun nuorta ikää. Lainaus on *Häräntapposeessa* (1984) osa kohtausta, jossa Takkisen perheen äiti, Lahja, kritisoi

Allua juhannuksen viettämisestä Kertun kanssa. Kinnusen nuoruutta ja mielenterveyttä käsittelevässä väitöskirjassa hän selittääkin nuoren kehityksen kulmakiven olevan yksilöityminen, jolloin nuori saavuttaa riittävän autonomian ja riippumattomuuden (Pylkkänen 2006; Fadjukoff 2007, Kinnusen 2011 mukaan, 25). Allu on noin 15-16- vuotias romaanin tapahtumien aikana, joten hänet voidaan luokitella nuoreksi, jolloin voidaan ymmärtää Allun myös tavoittelevan itsenäisyyttä ja riippumattomuutta. Lainauksen kohtauksessa Allu kuitenkin kokee, ettei hänen ole mahdollista saavuttaa näitä asioita, mikä ilmenee tilanteessa Allun kuvailemana "vitutuksena". Keenin (2011) tunnejaon määrittämistä emootioista lainauksen tilanteeseen parhaiten sopii ensisijainen emootio suuttumus. Tätä päätelmää tukee Allun käyttämät kiro sanat, suuttumuksen emootioon viittaaminen "vitutuksena" sekä Lahja Takkisen reaktion kuvaaminen vouhotukseksi.

5 SISÄISEN TARINAN NÄKÖKULMA

Päädyin Hännisen (2000) väitöskirjassa reflektiivisen sisäisen tarinan käsitteeseen, ja tarkoitukseni on hyödyntää sitä osana *Häräntappoaseen* (1984) Allun emootioiden tarkastelua ja analyysia. On hyvä kuitenkin tiedostaa, että nimestään huolimatta sisäinen tarina ei ole yksittäinen kiinteä kokonaisuus yksilön mielessä, vaan sen muotoileminen ulkoiseksi kertomukseksi vaatii ajatuksen muuntamista merkitykseksi sekä merkityksen ilmaisua sanoilla ja merkeillä (Hänninen 2000, 49). Tässä tapauksessa näkisinkin sisäisen tarinan ilmiönä, joka tapahtuu Allulle, mutta ilmenee vasta ulkoisen kertomuksen muodossa lukijalle varsinaisessa muodossaan, Allun tarinana. Koska *Häräntappoase* (1984) on kerrottu Allun näkökulmasta, voidaan ajatella olleen olemassa Allun muodostama sisäinen tarina, josta on edelleen muodostettu ulkoinen kertomus, siis tarkempi ja jäsenneily kokonaisuus sisäisen tarinan pohjalta. Kertomuksen rakentumisen osalta on myös olennaista se, kuinka kertomus poimii kaikista sisäisen tarinan tapahtumista vain ne, jotka ovat juonen kulun kannalta olennaisia (Hänninen 2000, 63). Pohdin sisäisen tarinan käsitettä ja sen muodostumista ulkoiseksi kertomukseksi seuraavan lainauksen avulla.

Oli yhtä aikaa hyvä ja paha olo. Taunon takia paha. Mä en oo luonteeltani kovin osaaottavainen, mut tollaset katkerat Taunot sai mut miettiin mahdollisia apukeinoja. Mut mitä mäki sen hyväks saatoin tehdä. Ehkä joskus tarjota sätkä pari ja lämmintä kättä ja siihen se jäi. (H, 109.)

Kyseisen lainauksen tilannetta on edeltänyt Allun ja Takkisten rengin Taunon keskustelu, joka on saanut Allun kokemaan myötätuntoa ja suruakin Taunoa kohtaan. Lainauksessa Allun emootiokuvaus on tiivistä, ja vaikka hän myös kuvaa luonnettaan ja tapaansa reagoida vastaavissa tilanteissa, on mielestäni selvää, että paljon on Allun sisäisen tarinan kuvauksesta jäänyt pois. Väitöskirjassaan Hänninen kuvaakin sisäisen tarinan olevan valikoiva, jolloin suuri osa kokemuksista jää kokonaan tarinoitumatta (Hänninen 2000, 63). On siis hyvinkin mahdollista, että Allun tuntemukset ja emootiot ovat voineet olla valitun tilanteen puitteissa monipuolisemmat, mutta ne eivät vain ole päätyneet lopulliseen ulkoiseen

kertomukseen. Esimerkiksi Allun mainitsema apukeinojen pohtiminen on voinut olla konkreettista ja pyrkinyt hypoteettiseen Taunon auttamiseen.

6 PÄÄTÄNTÖ

Tämän kandidaatintutkielman aiheena on ollut *Häräntappoaseen* (1984) päähenkilön, Allun, emootiot liittyen hänen kahteen perheeseensä: äidistä ja tämän miesystävästä koostuvaan Allun varsinaiseen perheeseen, sekä Takkisten sukulaisperheeseen, joiden luona Allu romaanissa kuvatus kesänsä viettää. Tutkimuskysymykseni voidaan tiivistää seuraavaan: Millaisia emootioita Allussa ilmenee liittyen hänen perheisiinsä ja kuinka ne ilmenevät kerronnassa? Varsinainen tutkimustyöni lähti liikkeelle romaanin lukemisesta ja tutkimuskysymykseeni liittyvien lainausten valikoinnilla tekstistä. Teoreettista viitekehukseen valikoituivat kognitiivisen narratologian suuntaus sekä Keenin (2011) emootiojako, joita pääasiassa lainauksia analysoidessani hyödynsin. Osana analyysia päädyin myös käyttämään Hännisen (2000) väitöskirjassa esittelemää sisäisen tarinan käsitettä.

Vaikka olinkin lukenut *Häräntappoaseen* (1984) useampaan kertaan jo ennen sen hyödyntämistä kandidaatintutkielmani kohdeteoksena, olin silti analyysia tehdessäni yllättynyt siitä, kuinka monipuolisia emootioita romaanin kerronnasta Allun suhteen oli mahdollista tunnistaa. Olin toki lainauksia valitessani pyrkinyt etsimään monipuolisesti erilaisia, tai ainakin olemaan käyttämättä vain esimerkiksi vihaa tai suuttumusta sisältäviä kohtia, mutta tästäkin huolimatta tunnistettujen emootioiden monipuolisuus yllätti minut. Koska tutkimukseni kuuluu kirjallisuudentutkimuksen lohkoon, en siitäkään syystä ollut yllättynyt analyysiosuudessa siitä, että suurinta osaa emootioiden tunnistuksessa näyttelivät sanavalinnat. Tämä oikeastaan oli lähtöolettamukseni lähtiessäni tekemään varsinaista tekstianalyysia ja emootioiden tunnistusta.

Tunnistettujen emootioiden joukossa oli niin suuttumusta, vihaa, miellyttävää johonkin kuulumisen tunnetta, häpeää, pelkoa ja yllättyneisyyttä. Monipuolisuus on siis selkeästi havaittavissa, kun tunnistetut emootiot näkee näin yhteen koottuna. Voidaan myös huomata kuinka suuressa osassa Allun emootioiden syntyä on hänen nuori ikänsä, jonka kuvauksessa olen hyödyntänyt Kinnusen (2011) tekemää nuoruuteen ja mielenterveyteen liittyvää tutkimusta. Hännisen (2000)

väitöskirjassaan esittelemä sisäisen tarinan käsite mahdollisti myös tutkimuksessani Allun mielen tarkemman kuvauksen tavalla, joka olisi voinut muuten jäädä puuttumaan. Sisäistä tarinaa käsittelevä analyysiluku tuo tutkimukseen näkemyksen siitä, millaisia asioita Allu on kenties jättänyt kertomatta ja mitkä tekijät ovat vaikuttaneet lopullisen tarinan muodostumiseen.

Halusin tällä tutkimuksella osallistua suomalaisen nuortenkirjallisuuden tutkimukseen, mutta erityisesti Anna-Leena Härkösen *Häräntappoaseen* (1984) tutkimukseen siitäkin syystä, että koen sen tarinan olevan ajaton ja täynnä uusia tutkimusmahdollisuuksia kirjallisuudentutkimuksen kenttää ajatellen.

LÄHTEET

- Aaltola, E. (2019). *Häpeä ja rakkaus: Ihmiseläinluonto*. E-kirja Ellis Library-kirjapalvelussa. Into. Vaatii rekisteröitymisen palveluun. 24.1.2023. [<https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523512139>]
- Aaltola, E., & Keto, S. (2018). *Empatia: Myötäelämisen tiede*. E-kirja Ellis Library-kirjapalvelussa. Into. Vaatii rekisteröitymisen palveluun. 24.1.2023. [<https://www.ellibslibrary.com/fi/book/9789522648228>]
- Eerola, P., Pirskanen, H., Alasuutari, V., & Goldblatt, T. (2018). *Perhe ja tunteet*. Gaudeamus. Tallinna 2018.
- Helle, A., & Hollsten, A. (2016). Tunnetko kirjallisuutta? Suomalaisen kirjallisuuden tutkimus tunteiden ja tuntemusten näkökulmasta. In A. Helle, & A. Hollsten (Eds.), *Tunteita ja tuntemuksia suomalaisessa kirjallisuudessa* (pp. 7-33). Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. SKS:n toimituksia, 1425. [<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/60241>]
- Herman, David 2013: Cognitive Narratology. *The living handbook of narratology*. 24.12.2013. [<https://www-archiv.fdm.uni-hamburg.de/lhn/node/38.html>] (12.1.2023)
- Hosiaislouma, Y. (2003). *Kirjallisuuden sanakirja*. WSOY. Juva 2003.
- Hänninen, Vilma 2000: Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Tampereen yliopisto. [<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/67873/951-44-5597-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y>]
- Härkönen, A. (2004). *Häräntappoase* (3. p.). Otava. Keuruu 2004.
- Jokinen, V. 2021: Helsingin Sanomat. *Klassikkoromaani Häräntappoaseesta tehtiin päivitetty versio nettisukupolvelle: Pääosan näyttelijällä on Tiktokissa yli 130 000 seuraajaa*. 18.6.2021 [<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008056643.html>] (12.1.2023)
- Kajannes, K., & Kirstinä, L. (2000). *Kirjallisuus, kieli ja kognitio: Kognitiivisesta kirjallisuuden- ja kielentutkimuksesta*. Yliopistopaino. Helsinki 2000.
- Keen, S. (2011). Introduction: Narrative and the Emotions. *Poetics today*, 32(1), 1-53. [<https://doi.org/10.1215/03335372-1188176>]
- Kinnunen, P. (2011). *Nuoruudesta kohti aikuisuutta: Varhaisaikuisen mielenterveys ja siihen yhteydessä olevat ennakoivat tekijät*. Tampere University Press. [<https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66830/978-951-44-8624-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>]
- Koivisto, A., Nykänen, E., Nykänen, E., Juntunen, T., Haakana, M., Koivisto, A., . . . Konstig, J. (2013). *Dialogi kaunokirjallisuudessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Vantaa 2013.
- Määttä, K. (2006). *Tunteiden rakkaus ja rikkaus: Avaimia tunteiden tulkintaan*. Finn Lectura. Keuruu 2006.

Mäkikalli, A., & Steinby, L. (2013). *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. E-kirja Ellibs Library-kirjapalvelussa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Vaatii rekisteröitymisen palveluun. 24.1.2023. [<https://www.ellibslibrary.com/reader/9789522225016>]

